

Soltan Alp Arslanyň dogasy

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 22 январа, 2025

Soltan Alp Arslanyň dogasy SOLTAN ALP ARSLANYŇ DOGASY

● *Gynansak-da... Soltan Alparslan Türkmeniň Malazgirtde Wizantiýa goşunyna garşy giren ýeňişli söweşiniň öňüsyрасында jumga namazyna duran metjidi häzirem ýarym ýykyk haraba halda... Şu gün 26-njy awgust günü 1071-nji ýylda seljuk türkmenleriň wizantiýalylaryň garşysynda gazanan şanly Malazgirt söweşine tegelek 948 ýyl bolýar. Söweşde Alla üçin, Watan üçin, halk üçin gahrymanlarça wepat bolan türkmen şehitlerine Alladan rahmet dileýäris. Goý, şehitlerimiziň we gazylarymyzyň ýatan ýerleri ýagty bolsun, jaýlary jennet bolsun!*

Ýokarda-da gynanç bilen belleýşimiz ýaly, 1970-nji ýyla çenli ulanyşda bolan we 1064-nji ýylda seljuk serkerdesi Manuçehr tarapyndan Any-Şähristanda gurdurylan Manuçehr metjidi häzirem

ýarym ýykyk haraba halda dur.

Bu taryhy metjit Kiçi Aziýada gurulan ilkinji türkmen metjidi bolmagy bilen möhüm ähmiýete eýedir. Şeýle-de, bu metjit Beýik Seljuk imperiýasynyň patyşasy Soltan Alparslan wizantiýalylara garşy ýeňiş gazanmak üçin merdana türkmen ýigitlerini daşyna üýşürip jumga namazynda dog-a-dileg eden metjididir.

Seljukly we Osmanly türkmenleriň bu günki mirasdüşerleri bolan doganlyk türk döwletiniň ýa bolmasa bir bitewi we şan-şöhratly türkmen taryhynyň hakyky mirasdüşerleri hökmünde türkmen döwletiniň degişli ýerleri bu metjidi gaýtadan abatlamak we ony ulanyşa açmak barada aladalansalar, gör, nähili ajap we sogaply iş bolardy!

Ynha, şeýle ýagşy arzuw-umytlar bilen Malazgirtde wepat bolan türkmen gerçekleriniň ruhuny ýat edip, www.kitapcy.ga edebi-çeper we taryh saýty professor Ahmet Kalanyň makalasyny okyjylaryň dykgatyna ýetirýär.

* * *

Üns beriň: Türkmenleriň Anadola girişi 1071-nji ýylda däl-de, 1064-nji ýylda Alparslanyň Any-Şähristany eýelemegi bilen başlady.

1061-nji ýylyň ýaz aýynda Soltan Alparslan Siriýada şaýylara garşy göreşde gutarnykly ýeniş gazandy we şaýylaryň Fatymy döwletini dolulygyna ýok etmek üçin Siriýanyň üstünden Müsüre ýöriş etmäge taýýarlyk görýärdi. Seljuk goşunynyň özünden daşdalygyndan peýdalanmak islän Wizantiýanyň imperatory Diogen Alparslanyň 1064-nji ýylda eýelän Any-Kars-Pasinler-Wan sebitlerini yzyna alyp, seljuklary Anadolydan kowup çykarmak maksady bulen 200 müň adamlyk goşuny bilen ýola çykdy.

Soltan Alparslan goşunyň bir bölegini şaýy çapawulçylyklaryna garşy goranmak üçin galdyryp, Müsür ýörişini goýbolsun etdi we gyssagly Anadola dolanyp geldi. Ol wagtynyň çäkliligi we şaýylara garşy hem uruşmaly bolandygy sebäpli bary-ýogy 40 müň adamlyk goşun bilen gelmeli bolupdy.

Soltan Alparslan jany-teni bilen hyzmat edýän dinine gulluk etmek üçin yslam halyfyndan Wizantiýa garşy girjek aýgytlaýjy

söweşinde türkmen gerçekleriniň hormatyna doga-dileg etmegini isläp hat ugradypdyr. Gelen ilçilerden haty alan halyf bu söweşde yslam goşunynyň serkerdesi Soltan Alparslanyň ýeňiş gazanmagy üçin hut ýazan doga-dileginiň ýazgysyny jumga namazynyň hutbasynda okalmak üçin ähli yslam ýurtlarynyň metjitlerine ugradypdyr. Bir jana, bir tene, bir ruha öwrülip, dünýäniň ähli metjitlerinde 1071-nji ýylyň 26-njy awgustynda Juma günü okalan we halyfyň hut özüniň taýýarlan Ýeňiş dogasy, ynha, şeýle:

«ALLAHYM, yslam baýdagyny beýgelt we yslama ýardam et. Soltan Alparslanyň Senden dilän ýardamyny ondan gysganma. Onuň goşunyna perişdeleriňi kömekçi eýle. Onuň niýetini we azmyny haýyr we üstünlik bilen netijelendir. Çünki ol diňe Seniň razylygyňy almak üçin öz rahatlygyny terk etdi. Maly we jany bilen buýruklaryňa eýermek maksady bilen Seniň ýoluňa düşdi. Çünki Sen: «Eý, iman edenler, size ýandyryjy azapdan halas bolmagyň ýoluny görkezeýinmi? Hudaýa we Onuň Pygamberine ynanýan bolsaňyz, Onuň ýolunda janyňyz we malyňyz bilen bile söweşiň» diýipdiň. Seniň sözüň hakykatdyr. Allahym, ol nädip Seniň sözüňe uýup, şerigatyň goralmagynda gowşaklyk görkezmän buýrugyňa eýeren we duşmanlaryňa garşy durup dinine hyzmat etmek üçin gijesini gündize öwren bolsa, Senem oňa ýeňiş nesip eýle! Onuň dogalaryny kabul et. Onuň kaza we takdyryny özi üçin gowy we haýyrly görnüşde amala aşyr. Onuň daşyny şeýle bir goragçylar bilen gursap aldyr welin, olar duşmanlaryň her dürli hilelerini dep etsin. Lutfyň bilen, gözel sypatlaryň üçin ony iň ynamdar we iň berk eller bilen gorasyn. Omyň». (Ahbâru'd-Dewlet-i Seljukiýe, s. 47-49).

Anadolydaky ilkinji seljuk metjidi bolan Manuçehr metjidinde bolşy ýaly, yslam dünýäsiniň ähli metjidinde Jumga namazynyň yzyndan okalýan hutbada bu doga-dileg okalypdyr. Soltan Alpaslan bolsa şol wagt Malazgirtde jumga namazyna durupdyr we özüne eýerip kepen hökmünde ak eşiğe bürenen goşuny daşyna jemleýär. Soltan ilki seždä egilip, şeýle doga edipdir:

«Ýa Rebbim, Seni özüme wekil hasap edýärim, beýikligiň garşysynda ýüzümi ýere sürtyärim we Seniň üçin söweşýärim. Eý Allahym, niýetim halys ýürekdir, maňa ýardam et. Sözlerimde

nädürslük bar bolsa, meni gazabyňa duş et».

Soltan iman çogup duran bu dogasyny okandan soň, ýerinden turdy we esgerlerine şeýle ýüzlendi:

«Bärde Allatagaladan başga Soltan ýok, emir we takdyr Onuň elindedir. Şonuň üçin meniň bilen bile söweşip söweşmezlik siziň özüňize bagly».

Ol sözüni tamamlan badyna köpçüligiň bir adama, bir sese öwrülen sesi asmana galdy:

«Seniň emriňden hiç haçanam çykmarys we Allanyň ýolunda hemmämiz bile söweşeris!»

Soltan, begler, serkerdeler we esgerler gözleri ýaşly halda biri-birlerini gujaklap, razylaşdylar. Soňra Soltan Alp Arslan atyna atlandy we esgerlerine iň soňky gezek ýüzlenip: *«Eý meniň esgerlerim! Eger men şehit bolsam egnimdäki şu ak eşigim kepenim bolsun. Belkäm, şol wagt ruhum arşa göteriler. Mälikşany ýerime tagta çykaryň we oňa boýun sunuň. Ýeňiş gazansak, onda bize öňümüzde juda haýyrly günler garaşýar»* diýdi. (Ahbâru'd-Dewlet-i Seljukiýe, sah. 49. Ibnül Esir, jilt 10, sah 23).

Bu sözleri aýdanson soltan wizantiýalylaryň üstüne atly okdurylyp, ilkinji hüjümiň başyny başlady. Soltan Alparslan söweşiň öňki gijesi Juma gününüň ir säherine çenli tekbirdir dowul, goh-galmagal, ok atyşlary bilen wizantiýaly esgerlere ynjalyk bermändi, ukusyzlyk we ýadawlyk wizantiýalylary halys ysgyn-mejaldan gaçyrypdy.

Emma soltanyň iň uly hüjümi jumga namazynyň hutbasynda okaljak Ýeňiş dogasy bilen beren ruhy goldawy we esgerleriniň imanyny mizemez belentlige çykarmaga beren maddy hem-de ruhy taktikasy goşuny görlüp-eşdilmedik derejede galkyndyrypdy. Yslam dünýäsiniň bir göwrä, bir ruha jemlenip eden ýeňiş dogalary Allanyň dergähinde kabul boldy we Soltan Alp Arslan iki sagada ýetirmän wizantiýalylary derbi-dagyn etdi we taryhda hiç haçan şöhraty könelmejek ýeňiş gazandy. Mundan öň halyf tarapyndan Wizantiýadan 1064-nji ýylda Anyny we onuň töwereklerini basyp alandygy üçin Soltan Alp Arslana berilen «Ebul-Feth» («Ýeňijileriň atasy») derejesi berlipdi. Şanly Malazgirt ýeňşinden soň bolsa “Melik-ud Dünýä” («Dünýäniň soltany»)

derejesi berildi. Gynansak-da, Soltan Alp Arslan bu ýeňişini üstünden bir ýyl geçensoň, 1072-nji ýylda aradan çykdy.

Malazgirt ýeňşinden soň 1072-nji ýylda Anadolyny eýelemegini dowam etdirýän soltan Türküstanda şaýy-batyny toparlaryň çykaran bulagaýlyklaryny ýatyrmak üçin Mawerannahr ýörişine çykmağa mejbur boldy. Ol öz huzuryna getirilen etmişli batyny ýesiri tarapyndan pyçaklanyp şehit edildi. Agyr ýaraly halda üç gün ýaşan soltan iň soňky demini sanap ýatyrka: «Bir depäniň üstünde durkam goşunymyň aýak sesinden we esgerlerimiň köplüğinden ýeriň sarsýanyny duýdum. Şonda öz ýanymdan: *«Men Dünýäniň Soltany («Melik-ud Dünýä»).* Maňa hiç kimiň güýji ýetmez. Men bu goşun bilen Hytaýy-da basyp alaryn» diýip oýlanypdym. Men hut şu men-menlik sebäpli şeýle ejiz hala düşdüm. Çünki men her ýörişe çykamda Alladan ýardam dilärdim. Alla meniň günämi geçsin» diýip, ölüm ýassygynda ýatyrka-da aňlajaga sapak bolarlyk sözlerini aýdypdyr. (Ibnül Esir, jilt 10, sah 25. Ahbâru'd-Dewlet-i Seljukiýe, sah 54).

Biz ondan razydyrys, Allatagala hem ondan razy bolsun! Jaýy jennet bolsun!

Hut şeýle ýagşy dogadilegler bilen erenlerini yzyna salyp Horasandan Anadola yslam nuruny ýaýmak üçin gelen, Karsyň we Gündogar Anadolynyň ruhy fatyhy, Anadolynyň ilkinji şehitlerinden Hasan Harakany hezretlerine (şahadaty 1034 ý), Hezreti Harakanyň yzysüre Anadola gelip Anyny eýelände (1064), ol ýerde ilkinji yslam-türkmen şäherini guran Şehit Ebulfeth Soltan Alp Arslana (şahadaty 1072 ý), şanly ýörişleriniň mynasyp dowam etdirijisi Şehit Soltan Mälikşaha (şahadaty 1098 ý), her iki soltanyň baş wezirligini eden şehit Nyzamul Mülke (şahadaty 1097 ý), galyberse-de Anadolyny türkmen ýurduna öwürmekde we gorap saklamakda geçmişde bolşy deý bu günlerde-de mallaryny, janlaryny pida eden ähli şehitlerimize we gazylarymyza Allatagaladan rahmet dileýärin. Jaýlary jennet, ruhlary şat bolsun!

Alynan çeşme: Prof. Dr. Ahmet KALA (2015-2017) «Anadolunun İlk Selçuklu İpek yolu İslâm Şehri Anı-Şehristan». Taryhy makalalar